

УДК 37.06

*Петренко Т. В.,
к. пед. н.,
доцент кафедри політології
та соціальних технологій,
Національний авіаційний
університет*

САМОПОВАГА ЯК СКЛАДОВА УСПІХУ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У статті розглядається актуальна проблема – роль самоповаги особистості у процесі спілкування, аналізується проблема виховання самоповаги як складової успіху майбутніх соціальних працівників.

***Ключові слова:** самоповага, навчально-виховний процес, студенти вищих навчальних закладів, спілкування.*

В статье рассматривается актуальная проблема – роль самоуважения личности в процессе общения, анализируется проблема воспитания самоуважения как составляющей успеха будущих социальных работников.

***Ключевые слова:** самоуважение, учебно-воспитательный процесс, студенты высших учебных заведений, общение.*

In article the actual problem – a role of personal self-esteem in the process of communication is considered, the problem of education of self-esteem as a component of success for the future social workers is analyzed.

***Keywords:** self-esteem, teaching and educational process, students of higher educational institutions, communication.*

Процеси демократизації та гуманізації в українському суспільстві, інтеграція у європейське і світове співтовариство потребують від випускників вищих навчальних закладів не тільки високої професійної

компетентності, а й уміння результативно вирішувати професійні проблеми, вміння спілкуватися, вести переговори на засадах самоповаги.

Спілкування спрямоване на досягнення певного результату, вирішення проблеми або реалізацію професійної мети. Воно є необхідною умовою будь-якої діяльності. Через спілкування відбувається навчання та виховання студентів у вищих навчальних закладах, засвоєння ними різних форм соціального досвіду, норм і правил поведінки, традицій і звичаїв.

Робота соціального працівника орієнтована на діяльність у соціальній сфері, тому однією з необхідних вимог до таких фахівців є сформованість високих моральних якостей.

Виходячи із вищесказаного, ми вважаємо, що одним з основних питань виховного процесу у вищих навчальних закладах є визначення пріоритетів виховання сучасної молоді на основі гуманістичних цінностей. Це вимагає створення і використання нових виховних технологій, спрямованих, зокрема, на розвиток самоповаги, що включає ціннісне ставлення особистості до себе, позитивне самосприйняття та самоставлення, уміння об'єктивно презентувати себе і свої досягнення.

Проблема виховання самоповаги у студентів стала можливою завдяки демократичним змінам у суспільстві та зміні пріоритетів у сучасному вихованні. Тому розглянемо проблему виховання самоповаги в юнацькому віці детальніше, оскільки для цього вікового періоду характерні певні психолого-педагогічні особливості, які слід врахувати під час організації навчально-виховного процесу.

Студентами стають випускники 11-х класів, яких можна віднести до юнацького віку. Юнацький вік є найбільш чутливим у плані виховання самоповаги, вироблення самооцінки тощо. Особливості юнацького віку досліджували І. Бех, А. Калініченко, І. Кон, Т. Кравченко, Н. Максимчук, Ю. Милославський, І. Чеснокова та ін.

У вітчизняній науці набула визнання концепція чутливих періодів Л. Виготського, котрий розкрив їх у своїй праці “Мышление и речь” через “чутливість” і “оптимальний термін навчання”, які мають “верхні” і “нижні” межі, що дозволило вченим розвивати власні уявлення щодо періодів стійкого балансу між біологічними і соціальними чинниками, що впливають на онтогенез дитини і створюють найбільш сприятливі умови для їхнього розвитку та виховання. Схожих поглядів дотримується і М. Калашникова, яка відзначає значущість сутності чутливості, однак звертає увагу на її деяку схематизованість.

На наш погляд, заслуговує на увагу думка Л. Виготського щодо вікових новоутворень, під якими “слід розуміти той новий тип побудови особистості та її діяльності, ті психічні і соціальні ступені, які вперше виникають на даному віковому ступені та які найбільше й в основному

визначають свідомість дитини, її ставлення до середовища, її внутрішнє та зовнішнє життя, весь перебіг її розвитку в даний період”.

На думку більшості вчених, специфіку юнацького віку визначає завершення фізичного дозрівання людини, її соціалізації, вибір професії, юридична і громадянська відповідальність, життєтворення, визначення життєвих пріоритетів і перспектив, формування світогляду, початок вступу в доросле життя. Оскільки процеси фізичного, психологічного й соціального дозрівання перебігають нерівномірно, то й хронологічні межі юнацького віку є досить умовними: найчастіше виділяють ранню юність (15–18 років) і пізню юність (18–23 роки).

Молодь цього віку намагається досягнути основні принципи і закони моралі, вивести основні правила співжиття у суспільстві. Водночас юнаки і юнки схильні завищувати рівень власних знань і здібностей, тоді як їхня життєва орієнтація є ще недостатньо сформованою, “Я” розмитим, тривають пошуки власної ідентичності.

На думку Н. Максимчук, І. Палилюк, юнацький вік характеризується зміною внутрішніх позицій, активним формуванням Я-концепції і є періодом інтеграції у спільноту дорослих.

Особливістю юнацького віку є вразливість і непослідовність у судженнях, життєвих спостереженнях і висновках. У дітей цього віку поєднується висока вимогливість до оточуючих (батьків і викладачів) і некритичне ставлення до себе, власних думок, учинків.

Як зауважує І. Кон у праці “В поисках себя. Личность и её самопознание”, рівень самоповаги та чинники, що впливають на неї, змінюються з віком. На його думку, самоповага у ранньому юнацькому віці значною мірою залежить від умов родинного виховання, стосунків з батьками. “Батьківська турбота і любов сприяють зростанню, а надмірна суровість, часті покарання – зниженню самоповаги. З віком вплив на самоповагу цих чинників, як і шкільних оцінок, помітно знижується. У більшості старшокласників, незалежно від їхньої успішності, рівень самоповаги зростає. Зростання триває і після закінчення школи, коли трудова діяльність перевищує негативний сімейний і шкільний досвід. Утім, як і в дитинстві зв'язок між рівнем самоповаги і реальними досягненнями є неоднозначним”.

Водночас А. Реан звертає увагу на той факт, що низький рівень самоповаги може спричинити агресивну поведінку, коли потреба захистити власне “Я” може придушити інші мотиви, а поведінка інших людей – сприйматись як загроза, що штовхатиме особистість на необдумані вчинки.

Натомість В. Гамезо переконаний, що усвідомлення юнаками своєї сили, привабливості формує самоповагу особистості. Це виявляється

у високій самооцінці, впевненості у собі чи, навпаки, усвідомлення слабкості викликає замкнутість, песимізм.

Ми поділяємо погляди В. Лугового, який розглядає процес виховання студентів у контексті суб'єкт-суб'єктної взаємодії. “Студент для викладача – це доросла і певним чином сформована особистість, радше колега, що виконує і має виконати великий обсяг самостійної роботи і привнести до навчального процесу свій власний досвід”.

Водночас у стосунках викладачів і студентів закладена низка суперечностей:

- між потребою і вимогами студентів у демократичному стилі взаємин та авторитарними методами виховання, які застосовуються у навчальних закладах;
- між потребою студентів у самоповазі та зневажливим ставленням до них з боку викладачів;
- розбіжності в оцінках і виборі критеріїв різних видів діяльності студентів;
- загострене, неадекватне сприйняття критики з боку студентів та нехтування правилами педагогічного такту з боку викладачів;
- розбіжність між уявленням про себе та категоричними оціночними судженнями викладачів;
- між потребою у довірливих стосунках з дорослими та реальною віддаленістю суб'єктів виховної діяльності;
- відсутністю індивідуального підходу до студентів і надмірною вимогливістю викладачів;
- між бажанням студентів бути і здаватися.

Для юнацького віку типовими є кризи, які переживають молоді люди, це пояснюється зміною їхнього соціального статусу, адаптацією до нових умов життєдіяльності, нових прав, вимог і обов'язків. Л. Подоляк, В. Юрченко характеризують типові кризові ситуації юнацького віку, до яких відносять:

- кризу професійного вибору, в основі якої лежить дисонанс між несвідомо обраною професією та потребою в освіті;
- криза залежності від батьківської сім'ї;
- криза інтимно-сексуальних стосунків;
- криза ідентичності.

На думку дослідників, “криза – це загострення суперечностей, а сама суперечність – рушійна сила розвитку: людина відштовхується від неусвідомлюваної залежності, набуває самості. Це дає можливість краще пізнати себе, що є основою та умовою подальшого розвитку “Я”. Таким чином, усвідомлення змін, які відбуваються з самою особистістю, дозволяють їй краще усвідомити значення самоповаги у своєму житті.

У такій ситуації молодь потребує відповідної підтримки та допомоги з боку батьків, викладачів. В. Сухомлинський відзначав важливу роль педагога, його вплив на виховання самоповаги у юнацтва, про що він писав у праці “Батьківщина в серці”: “Ми, педагоги, виховуємо людину, перш за все, тим, що в нашій душі, – своїми переконаннями і почуттями. Наше слово, звернене до дітей і юнацтва, повинно бути таким, щоб слухали його, затамувавши подих, щоб відчували в ньому вищу правду буття, щоб вірили нам, як вірять сонячному сяйву. Щоб кожне наше повчання було воістину заповітом”. Таким чином, великий педагог підкреслює роль учителя у вихованні самоповаги у молоді.

Висновки. Важливим чинником у вихованні самоповаги в молоді є формування вимогливості до себе, яка визначає не тільки самопізнання, самооцінку, а й бажання працювати над собою, реалізувати себе, у тому числі і в професійній сфері. Добре розвинена самоповага сприяє позитивному ставленню індивіда до себе і до оточуючих, є складовою успіху в спілкуванні.

Література:

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Роберт Бернс ; пер. с англ. ; под ред. В. Я. Пилиповского. – М. : Прогресс, 1986. – 336 с.

2. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.

3. Выготский Л. С. Вопросы детской (возрастной) психологии (1932–1934 гг.) / Л. С. Выготский ; под ред. Д. Б. Эльконина // Собрание сочинений : в 6-ти томах. – М. : Педагогика, 1984.

Т. 4 : Детская психология. – 1984. – С. 243–385.

4. Гамезо М. В. Возрастная и педагогическая психология : учеб. пособ. для студ. всех спец. пед. вузов / М. В. Гамезо, Е. А. Петрова, Л. М. Орлова. – М. : Педагогическое общество России, 2003. – 512 с.

5. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; за ред. В. Г. Кременя. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

6. Кон И. С. В поисках себя: Личность и ее самосознание / И. С. Кон. – М. : Политиздат, 1984. – 335 с.

7. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии в 2-х т. / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1989.

Т. 2. – 1989. – 328 с. (Труды действительных членов и членов-корреспондентов АПН СССР).

8. Тюття Л. Т. Соціальна робота (теорія і практика) : навч. посібник / Л. Т. Тюття, І. Б. Іванова. – К. : Ун-т “Україна”, 2004.